

DREPT PUBLIC

CZU: 342.724

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).06)

MINORITĂȚILE NAȚIONALE: CONCEPT, IDENTITATE ȘI DREPTURI SPECIFICE

Mihaela SĂFTOIU,
doctorand, USM,
subcomisar de poliție,
Drobeta-Turnu Severin, România
<https://orcid.org/0000-0002-4508-6114>

SUMAR

Pe plan internațional nu există o definiție general-valabilă a conceptului de minoritate națională, general-valabile sunt doar criteriile care conturează această noțiune. Doctrina juridică, însă, este generoasă în definițiile acestui concept. Minoritatea poate fi națională, lingvistică, etnică, religioasă și culturală. Persoanele care fac parte din aceste minorități se bucură de drepturi specifice, însă, în același timp, tocmai din cauza diferitelor tipuri de identități care le deosebesc de majoritatea persoanelor, cum ar fi identitatea lingvistică, religioasă, culturală sau etnică, ele sunt, deseori, discriminate.

Cuvinte-cheie: minoritate națională, minoritate etnică, minoritate lingvistică, minoritate religioasă, minoritate culturală, identitate, identitate etnică, identitate culturală, identitate lingvistică, drepturi specifice, discriminare.

Introducere

Tema cercetată este de actualitate și importantă, întrucât aspectele abordate legate de protecția juridică a minorităților naționale, cu accent pe conceptul de minoritate națională, identitate lingvistică, religioasă, etnică și culturală a persoanelor care fac parte din aceste categorii, drepturile specifice ale acestora și tratamentul discriminatoriu al persoanelor aparținând minorităților naționale, sunt de un real interes pentru teoreticienii și practicienii dreptului în contextul socio-demografic reprezentat de ponderea semnificativă a persoanelor care fac parte din minorități în România și în Republica Moldova.

NATIONAL MINORITIES – CONCEPT, IDENTITY AND SPECIFIC RIGHTS

SUMMARY

Internationally, there is no generally valid definition of the concept of national minority, generally valid are only the criteria that outline this notion. Legal doctrine, however, is generous in definitions of this concept. The minority can be national, linguistic, ethnic, religious and cultural. People belonging to these minorities enjoy specific rights but, at the same time, it is precisely because of the different types of identities that distinguish them from the majority that they are often discriminated against, such as linguistic, religious, cultural, ethnic identity.

Key-words: national minority, ethnic minority, linguistic minority, religious minority, cultural minority, identity, ethnic identity, cultural identity, linguistic identity, specific rights, discrimination.

În ceea ce privește stadiul cunoașterii, doctrina juridică este bogată în materiale și studii în domeniul protecției juridice a minorităților naționale. Printre autorii principali studiați se numără prof. univ. dr. Dan Claudiu Dănișor, prof. Ion Diaconu, prof. univ. dr. Ioan Muraru, prof. univ. dr. Teodor Cârnaț, Petraru Roxana-Alina. Ca surse bibliografice au fost folosite tratate, monografii, manuale de drept constituțional, teze de doctorat și surse web.

Scopul studiului este de a contura coordonatele științifice ale protecției juridice a minorităților naționale, cu accent pe conceptul de minoritate națională, identitate lingvistică, etnică, religioasă și culturală a persoanelor ce fac parte din aceste categorii, drepturile specifice ale acestora și tratamentul discriminatoriu al persoanelor aparținând minorităților naționale.

Obiective de referință:

- conturarea, din punct de vedere doctrinar, a conceptului de minoritate națională;

- prezentarea, individual și conjugat, a identității etnice, culturale, religioase și lingvistice a persoanelor ce aparțin minorităților naționale și analiza discriminării acestor persoane;
- catalogarea drepturilor persoanelor care fac parte din minorități.

Printre metodele de cercetare utilizate se numără metodele deductivă, analitică, sintetică și comparativă.

Coordonatele juridice ale conceptului de „minoritate națională”

Termenul de minoritate simbolizează o entitate care, din punct de vedere cantitativ, este mai mică în comparație cu o altă entitate sau construcție similară. Din punct de vedere juridic, conceptului de minoritate îi sunt alăturate diferite individualizări, atribute care aduc în prim-plan o trăsătură dominantă a minorității la care ne raportăm într-un anumit context. Minoritatea poate fi națională, etnică, lingvistică, religioasă sau culturală.

Deși, la nivel internațional, nu a fost definit într-un mod unanim acceptat conceptul de minoritate sau celelalte menționate mai sus, pe plan doctrinar, diferiți autori de specialitate au încercat să contureze aceste noțiuni intens dezbătute. Deși nu avem o definiție nu este general acceptată, totuși, general acceptate sunt criteriile care conturează noțiunea de minoritate: *etnicitatea, limba, cultura sau religia* [4, p. 88].

Articolul 1 din Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor din Republica Moldova prevede că persoanele care fac parte din această categorie au domiciliul în Republica Moldova, au cetățenia statului unde domiciliază și „*au particularități etnice, culturale, lingvistice și religioase prin care se deosebesc de majoritatea populației - moldoveni - și se consideră de altă origine etnică*” [13].

Prof. Teodor Cârnaț și Andrei Iovu, în „Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova”, abordează dihotomia conceptelor *minoritate națională* și *minoritate etnică*, expunând atât aspecte normative cu privire la aceste două noțiuni cât și opiniile diverșilor doctrinari, concluzionând că există două tipuri de abordări: abordare permisivă, în funcție de stabilirea criteriilor care determină apartenența unei persoane la categoria minoritate națională, respectiv abordare restrictivă, care apare în cazul statelor care „*recunosc doar anumite grupuri etnice minoritare ca fiind minorități naționale*” [1, p. 22]. Conform

autorilor menționați, minoritatea etnică implică „*apartenența etnică eterogenă față de grupul etnic majoritar al persoanelor care dețin cetățenia Republicii Moldova și care, alături de majoritatea etnică, formează poporul Republicii Moldova*” [1, p. 16].

Minoritatea poate fi, de asemenea, lingvistică, religioasă sau culturală, în funcție de elementul definitoriu la care raportăm încadrarea sa. Fiecare persoană are dreptul de a avea identitatea sa determinată de valorile sale proprii, credința religioasă, limba pe care o vorbește, obiceiurile culturale, apartenența sa la o națiune și multe altele. Identitatea specifică fiecărei persoane este protejată prin exercitarea drepturilor și liberăților fundamentale. Astfel, fiecare trăsătură identitară a unei persoane care face parte dintr-o categorie minoritară, respectiv limba, religia, etnica, cultura, poate determina încadrarea acesteia într-o minoritate lingvistică, etnică, religioasă, culturală, cu precizarea că aceeași persoană poate face parte simultan din mai multe categorii de minorități. Fiecare categorie minoritară are specificul ei, dar sunt și aspecte valabile pentru toate aceste categorii de minorități. Identitatea religioasă, de exemplu, se poate raporta și la persoane care fac parte din categoria majoritară din statul respectiv și „*vizează nu numai persoanele care fac parte din minoritățile religioase propriu-zise, ci și persoanele care fac parte din minoritățile naționale, caracterizate, printre altele, și prin specificitatea religioasă*” [ap. 15, p. 104]. Același aspect este valabil și pentru minoritățile lingvistice și culturale.

Printre cele mai complete definiții ale conceptului de minoritate națională, la care achiesăm, este cea oferită de Roxana Alina Petraru în teza sa de doctorat „Protecția drepturilor minorităților naționale în dreptul internațional public”: „*un grup de persoane, numeric inferior celui majoritar dintr-un stat, cu reședința în statul respectiv, cu o legătură strânsă și de durată cu acesta, care au în comun originea, limba, tradițiile, cultura sau modul de viață și care doresc să-și conserve toate aceste calități distinctive*” [15, p. 41].

Identitatea persoanelor care fac parte din categoria minorităților naționale: aspecte generale și specifice

Constituția României prevede la articolul 6 alin. 1 că statul „*recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la expri-*

mare a identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” [3].

Constituția Republicii Moldova stipulează în articolul 10 alin. 2 că „statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” [2]. Specificarea calității de cetățean al beneficiarilor drepturilor enunțate este restrictivă și inoportună, astfel că propunem modificarea art. 10 alin. 2, urmând ca acesta să aibă următorul conținut: „statul recunoaște și garantează dreptul tuturor persoanelor aparținând minorităților naționale la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”.

Declarația ONU asupra drepturilor persoanelor care fac parte din minorități naționale sau etnice, religioase și lingvistice, adoptată la 18.12.1992, prevede în articolul 1 pct. 1 că „statele vor proteja existența și identitatea națională sau etnică, culturală, religioasă și lingvistică a minorităților (...)” [8].

Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale, adoptată de Consiliul Europei în anul 1996, menționează la articolul 5 obligația părților față de persoanele ce fac parte din categoria minorităților naționale cu privire la păstrarea culturii și a elementelor „esențiale ale identității lor, respectiv religia, limba tradițiile și patrimoniul lor cultural” [12], fără a menționa însă și identitatea etnică printre identitățile esențiale.

Numeroase acte normative vorbesc despre identitatea minorităților naționale și enumeră aspecte ale identității care fac parte din identitatea de ansamblu a unei persoane. Aceasta nu înseamnă că doar acele identități există atunci când ne raportăm la o persoană anume, ci doar că cele patru categorii sunt cele principale, iar altele, secundare, nu pot fi introduse în conținutul dreptului la identitate. Cu toate acestea, ele pot fi incluse în una din cele patru categorii, cu care se înrudește cel mai mult. În acest sens, menționăm Tezele proiectului de Constituție a României, care conțineau referiri la „identitatea economică, politică, juridică și socială” [6, p. 640], care ulterior au fost eliminate și care, așa cum susține și prof. Dan Claudiu Dănișor, „sunt incluse ca aspecte ale identității etnice și culturale, deci garantate de Constituție” [6, p. 640].

Identitatea etnică. Cu privire la identitatea etnică există mai multe aspecte problematice. Primul și cel mai important ar fi conturarea gra-

nițelor acesteia, întrucât etnia implică automat o cultură comună, or identitatea culturală este prevăzută distinct atât de Constituția României cât și de Constituția Republicii Moldova. Un alt aspect important este dimensiunea politică a identității etnice, care implică, așa cum observă și prof. Dan Claudiu Dănișor, că „identitatea etnică a unei minorități naționale este utilizată pentru identificarea politică a membrilor grupului” [6, pct. 643]. Din punctul nostru de vedere, ambele aspecte sunt dimensiuni ale identității etnice, întrucât identitatea etnică este o identitate complexă.

Identitatea culturală este, de asemenea, una complexă, cu frontiere dificil de trasat, întrucât atât limba cât și religia, care fac parte din alte categorii distincte de identități, în același timp sunt și elemente de cultură. Declarația de la Fribourg privind drepturile culturale definește „cultura” astfel: „valorile, credințele, convingerile, limbile, cunoașterile și artele, tradițiile, instituțiile și modurile de viață prin care un grup își exprimă umanitatea (...)” [ap. 6, pct. 649].

Identitatea lingvistică. Limba reprezintă o trăsătură fundamentală a identității unei persoane care, în același timp, este și un element esențial de promovare a identității culturale a persoanelor care fac parte din minorități. În contextul respectării identității lingvistice, menționăm o serie de drepturi și libertăți ale persoanelor ce aparțin minorităților naționale, precum și obligații ale statelor: dezvoltarea limbii materne, educație în limba maternă, libertatea de exprimare, folosirea numelui și a prenumelui în limba minoritară, utilizarea limbii minoritare în relația cu organele autorităților administrative și altele.

Identitatea religioasă. Deși o definiție oficială, general valabilă, a religiei nu există, doctrina abundă în definiții ale noțiunii. Astfel, religia poate fi privită ca fiind „credința în Dumnezeu, ca ființă supremă, în mai multe zeități sau în puteri ori spirite supranaturale care influențează viața omului” [5, p. 234]. Drepturile și libertățile religioase implică, în principal, libertatea de alegere a religiei, manifestarea acesteia liberă și educația religioasă, însă, așa cum remarca și prof. Ion Diaconu, „drepturile legate de manifestarea religiei pot fi supuse restricțiilor prevăzute de lege, necesare pentru protecția siguranței, ordinii și sănătății publice, a moralei sau a drepturilor și libertăților fundamentale ale altor persoane” [5, p. 270].

Identitatea etnică, lingvistică, religioasă și culturală, ca elemente esențiale pentru o per-

soană ce aparține unei minorități naționale, etnice, culturale, lingvistice sau religioase constituie, din punct de vedere cauzal, un fundal social adițional de discriminare pe diferite criterii: limba vorbită, cultura, etnia, religia practică, rasa, culoarea și alte criterii înrudite. Având în vedere diferențele care există între persoanele majoritare și cele care fac parte dintr-o minoritate, se poate constata cu ușurință că acestea din urmă sunt mult mai predispuse fenomenului discriminării, ceea ce face ca și efectele acesteia să fie mult mai grave și extinse în timp. Din punct de vedere psihologic, putem asista, în acest caz al discriminării persoanelor cu o anumită identitate etnică, lingvistică, religioasă sau culturală, la traume transgeneraționale, care au astfel efecte negative și greu sau chiar imposibil de cuantificat asupra mai multor generații.

Interdicția discriminării apare atât în legea fundamentală a țării, cât și în acte normative adoptate la nivel internațional.

Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, prevede la articolul 2 interdicția discriminării și criteriile de discriminare, respectiv „*deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări*” [11, art. 2].

Articolul 14 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 de către statele membre ale Consiliului Europei prevede, de asemenea, interzicerea discriminării – „*exercitarea drepturilor și libertăților (...), fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație*” [10, art. 14].

Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 1965 prevede în art. 1, punctul 1 că discriminarea rasială reprezintă „*orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică*” [9, art. 1].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966 prevede că „*toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii*” [7, art. 26].

Natura și contextul exercitării drepturilor specifice ale persoanelor care fac parte din minorități

Prof. Ion Diaconu susține că drepturile persoanelor care fac parte din minorități sunt „*drepturi specifice*” [5, p. 273], nu drepturi speciale, opinie cu care suntem de acord.

Realizarea acestor drepturi specifice implică automat integrarea persoanelor care fac parte din minoritățile naționale, iar acest proces nu trebuie să fie unul separator, izolator în raport cu restul populației, ci unul integrativ, în sens constructiv, de respectare a diversității ce trebuie privită ca un mijloc de îmbogățire culturală. Astfel, se asigură egalitatea în fața legii și se reduce sau se elimină tratamentul discriminatoriu față de persoanele care fac parte din aceste minorități.

Integrarea nu ar trebui să dezavantajeze populația majoritară prin politici abuzive ale statului, deci avantajarea minorităților nu ar trebui să aibă drept corespondent dezavantajarea majorității.

În plus, integrarea nu este forțată, ci o opțiune, așa cum și prof. Teodor Cârnaț susține: „*persoana are dreptul să aleagă liber dacă doarește sau nu să fie considerată o minoritate etnică și să beneficieze de aceste drepturi specifice*” [1, p. 35]. Putem vorbi astfel de un „*drept la diferență*” [14, p. 47], care este menționat atât în doctrina de specialitate, dar și în practica judiciară națională și a altor state. Acest drept la diferență are legătură cu discriminarea pozitivă, menționată de mai mulți autori, precum prof. Dănișor, prof. Tănăsescu, dar și alții. După părerea noastră, aceasta nu reprezintă o formă de discriminare efectivă, întrucât discriminarea implică un caracter negativ, din cauza modului în care apare și a efectelor juridice, dar și psiho-sociologic nocive. În acest context, discriminarea negativă apare ca un pleonasm, iar în loc de construcția *discriminare pozitivă* considerăm că ar fi mult mai potrivită formularea – *diferențiere pozitivă*. Cele mai multe exemple apar cu privire la egalitatea între sexe, dar și în cazul altor criterii de diferențiere poate interveni. Discriminarea pozitivă sau diferențierea pozitivă reprezintă tratamentul justificat diferit aplicat unor cazuri reale, în baza principiului egalității. „*Principiul egalității nu înseamnă uniformitate (...), iar în măsura în care egalitatea nu este naturală, a o impune constituie un act de discriminare*” [6, p. 431]. De exemplu, locurile separate la admiterea la facultăți pentru persoanele care fac parte dintr-o minoritate

națională pot fi considerate o formă de discriminare/diferențiere pozitivă, dacă nu ar exista o justificare obiectivă și rezonabilă pe care să se bazeze. Astfel, în acest context, deosebit de importante sunt măsurile de protecție oferite de stat împotriva oricărei forme de discriminare, ocrotirea egală în fața legii a tuturor persoanelor, indiferent de deosebirile dintre acestea și promovarea corespunzătoare a diversității, ca element de îmbogățire culturală, nu de scindare socială.

Concluzii

Minoritățile sunt de mai multe categorii, în funcție de elementul specific ce le definește. Astfel, pot fi minorități naționale, religioase, etnice, lingvistice și culturale. Deși, la nivel doctrinar, au fost formulate numeroase definiții ale minorității naționale, pe plan internațional nu există o definiție general-valabilă.

Fiecare persoană are o identitate a sa specifică, care este protejată prin exercitarea drepturilor și liberăților fundamentale ale omului. Astfel, printre identitățile principale care caracterizează o persoană se află: identitatea lingvistică, religioasă, etnică și culturală, care însă nu au granițe clar trasate. Constituția României și Constituția Republicii Moldova prevăd că statul recunoaște și garantează dezvoltarea și protejarea acestor identități. În ceea ce privește Constituția Republicii Moldova, propunem modificarea art. 10 alin. 2, urmând ca acesta să aibă următorul conținut: „statul recunoaște și garantează dreptul tuturor persoanelor aparținând minorităților naționale la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”.

Acte normative internaționale prevăd, de asemenea, că statele vor proteja și vor încuraja dezvoltarea identității persoanelor care fac parte din minorități. Aceste prevederi, pe plan național și internațional, nu fac decât să întărească importanța conservării, dezvoltării și afirmării identității lingvistice, religioase, etnice și culturale, ca aspecte esențiale, definitorii și de relevanță deosebită pentru fiecare om în parte.

Drepturile persoanelor care fac parte din categoria minorităților naționale sunt drepturi specifice, nu speciale, iar persoana are dreptul să aleagă dacă dorește sau nu să facă parte dintr-o minoritate și să beneficieze, astfel, de acestea. Persoanele care fac parte din categoria minori-

tăților naționale sunt predispuse la tratament discriminatoriu tocmai din cauza acelor trăsături specifice care determină încadrarea lor într-o categorie minoritară de persoane. Printre criteriile care predomină în cazul discriminării persoanelor care fac parte dintr-o minoritate națională se numără: limba vorbită, etnia, religia, cultura specifică.

Referințe bibliografice

1. Cârnaț T., Iovu A. *Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova* - Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2018. 160 p.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1. În vigoare din 27.08.1994.
3. Constituția României. <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (vizitat 22.04.2024).
4. Diaconu I. *Minoritățile - Statut. Perspective*. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1996. 216 p.
5. Diaconu I. *Minoritățile în dreptul internațional contemporan*. București: C.H. Beck, 2009. 425 p.
6. Dănișor D.C. *Modernitate, liberalism și drepturile omului. Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. Craiova: Simbol, 2017. 938 p.
7. https://avp.ro>pact_mnp_pdf (vizitat la 22.04.2024).
8. <https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Declarație%20ONU%20cu%20privire%20la%20drepturile%20persoanelor%20aparținând%20minorităților%20naționale.pdf> (vizitat la 27.04.2024).
9. <https://legislatie.just.ro> (vizitat la 22.04.2024).
10. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ROM, (vizitat la 28.04.2024).
11. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (vizitat la 28.04.2024).
12. <https://www.roaep.ro/legislatie/instrumente-juridice/conventia-cadru-pentru-protectia-minoritatilor-nationale/> (vizitat la 28.04.2024).
13. Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor din Republica Moldova. Nr.382 din 19.07.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr.107.
14. Muraru I., Tănăsescu S. (coord.) ș.a. *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2008. 1507 p.
15. Petraru R.A. *Protecția drepturilor minorităților naționale în dreptul internațional public*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2014. 162 p.